

De Watermolens aan de Meentweg

Door **HENK VAN HEES**

Oudere Eemnessers kunnen zich vast nog wel herinneren dat er watermolens langs de Meentweg stonden: drie markante wachters aan de westzijde van de straat. Komend vanaf het centrum van Eemnes stond de eerste watermolen tussen Meentweg 73 en 75, de tweede was te vinden bij het Tolletje op Meentweg 99 en de derde had zijn plaats tussen Meentweg 113A en Meentweg 115. De molens konden nostalgische gevoelens oproepen. Buurtbewoners hebben nog het geluid van de draaiende molen in hun oren. Toch kennen de molens geen lange historie: ze zijn geplaatst in 1923 en weer gesloopt rond 1970.

Waarom zijn deze molens geplaatst?

Van oudere Eemnessers heb ik wel eens gehoord dat er vroeger veel water kon staan op de driesten ofwel op het land tussen de Meentweg en de Gooijergracht. In de wintertijd kon daar vaak geschaatst worden. Vooral op het land achter Meentweg 79; daar zijn wel eens schaatswedstrijden gehouden. In dit weidegebied bleef vaak water staan omdat de afvoer naar de polder ten oosten van de Meentweg (de buitenpolder) niet goed verliep. Die grote polder stond voor 1932 in de wintertijd vaak onder water. Het is logisch dat er dan ook geen water afgevoerd kon worden vanaf de driesten.

Om welk gebied ging het precies?

De grootste problemen deden zich voor in het gebied ten noorden van Meentweg 59, doorlopend tot het einde van de Meentweg. Het betrof hier twee polders. Het gedeelte ten noorden van Meentweg 103 wordt de Heinellenpolder genoemd en ten zuiden daarvan wordt van de Noordpolder gesproken. Ten oosten van de Meentweg spreekt men van Heinellenpolder en Noordpolder te Veld en ten westen van de Meentweg gaat het om Heinellenpolder en Noordpolder te Veen. In dit gebied bevonden zich 13 duikers onder de Meentweg waardoor het water van de polders te Veen (de driesten) werd getransporteerd naar de polders te Veld. In feite had je daar dus 13 zelfstandige poldertjes.

Hoe werden de problemen opgelost?

Nadat het waterschap Eemnes in 1922 onderzoek had laten instellen naar deze situatie kwam men met een oplossing waarbij de 13 duikers werden vervangen door 3 zogenaamde windmotorinstallaties (watermolens). Het gebied werd verdeeld in 3 complexen:

Eerste watermolen, gezien vanaf het westen ofwel de driesten. Deze molen was gelegen tussen Meentweg 73 en 75.

A) Complex I:

het zuidelijke gedeelte, beginnend vanaf Meentweg 59 tot Meentweg 85. Van het zuiden af gerekend, bevatte dit gebied de duikers met de nummers 13 – 12 – 11 – 10 en 9. Het ging om een afstand van 840 meter, gemeten langs de weg. De oppervlakte bedroeg 111 ha. De windmolen kwam ter plaatse van duiker 11. Het betrof een “Hercules Metallicus” windmotorinstallatie met een raddiameter van 7,5 meter, een stalen toren van 14 meter hoog en een stalen vijzel met bak. Deze molen stond dus tussen Meentweg 73 en 75.

B) Complex II:

het middelste gebied, van Meentweg 87 tot Meentweg 111.

In dit gebied ging het om de duikers met de nummers 8 – 7 – 6 – 5 en 4. Het betrof hier 800 meter gemeten langs de weg. De oppervlakte was hier 84 ha. De windmolen kwam ter plaatse van duiker 8, dus helemaal zuidelijk in het tweede complex (bij Meentweg 99). Het betrof hier dezelfde windmolen als in Complex I.

C) Complex III:

het noordelijke gedeelte, van Meentweg 113 tot het einde van de weg.

Hier ging het om de duikers 3 – 2 en 1. Er was 680 meter gemeten langs de weg en het ging om een gebied met een oppervlakte van 65 ha. Deze windmolen kwam ter plaatse van duiker 3. Het ging om een “Hercules Metallicus” windmotorinstallatie geplaatst met een raddiameter van 6,5 meter. Ook hier was de stalen toren 14 meter hoog en had men een stalen vijzel met bak. Deze molen kon men vinden tussen Meentweg 113A en Meentweg 115. In dit gebied, dat zeer moerassig was (denk aan de Valse Bosjes) moest de toevoersloot over 250 meter uitgediept worden en opgevuld met zand. Bij de slootkanten zijn beschoeiingen aangebracht om instorten van de zijkanten te voorko-

men. Omdat deze sloot nog steeds voor de afvoer van het overtollige water wordt gebruikt, wordt deze beschoeiing nog steeds in stand gehouden.

Voor deze drie molens samen moest het Waterschap Eemnes in 1923 een bedrag van f. 15.670,- betalen. Daarnaast werd nog een bedrag van f.8.775,- in rekening gebracht voor 3 funderingen compleet met hekwerk, voor sjuwerhulp, architectuur en deskundig toezicht bij de uitvoering. Het hele project kostte toen dus: f. 24.445,- De molens werden geleverd door de Handelsmaatschappij R.S.Stokvis en Zonen te Rotterdam.

De derde watermolen stond volgens de eerste plannen te dicht bij de boerderij van Roodhart op Meentweg 113. Nadat er bezwaren hiertegen gekomen waren is deze molen in januari 1923 in de plannen wat meer naar het noorden gezet. Nadat de werkzaamheden in de loop van 1923 waren uitgevoerd, konden de molens tegen het einde van dat jaar in werking worden gesteld. De watermolens werden officieel weliswaar windmotoren genoemd maar eerlijk gezegd kwamen er helemaal geen motoren aan te pas. D.m.v. de windkracht werd de vijzel in werking gezet en die maalde het water omhoog waardoor het weggevoerd kon worden naar de polder ten oosten van de Meentweg. Aan de molen

Foto van de tweede watermolen. Links de woning Meentweg 99 waar toen Piet van 't Klooster met zijn gezin woonde. Daar was toen het tolletje.

Derde watermolen, gezien vanuit het zuiden. Deze molen was gelegen tussen Meentweg 113A en Meentweg 115. Op de achtergrond is de boerderij Meentweg 115 zichtbaar.

zat een slinger, die met de hand bediend moest worden en waarmee de molen in de juiste stand gezet kon worden om te malen. Dat werd meestal 's morgens gedaan. Overdag draaide de molen en 's avonds werd hij dan weer vastgezet.

Wetenswaardigheden.

Voor elke molen was steeds één bepaalde persoon verantwoordelijk, meestal iemand uit de buurt. Voor de eerste watermolen was dat lange tijd Paul van Beijeren (1900-1990), die op Meentweg 75 woonde. Bij de tweede watermolen

was Dirk Wouters (1884-1948) van Meentweg 95 lange tijd de verantwoordelijke. Na zijn dood namen zijn zoons dat over. Later deed Jan Wiggerts (1933-2003) dat.

De derde watermolen heeft vele jaren onder toezicht gestaan van Jan Roodhart (1879-1971) van Meentweg 113, de vader van de latere dijkgraaf Teus Roodhart. De toezichthouders woonden dus vlakbij de molens. Ze deden klein onderhoud en moesten er b.v. ook voor zorgen dat er geen slootvuil in de molens kwam. Volgens Teus Roodhart kon zijn familie aan het geluid van de molen horen of er iets mee aan de hand was.

Gerrit Roodhart (1905-1968) en Jan Scherpenzeel (1903-1976) werkten bij het Waterschap en zij moesten jarenlang zorgen voor het groot onderhoud van de molens. Teus Roodhart herinnert zich nog dat ze niet in de molens durfden te klimmen om de assen van het rad te smeren. Zijn broer Tijmen Roodhart (1917-1986) durfde dat wel en hij heeft dat klusje dan ook geregeld gedaan. Op een dag zag moeder Roodhart tot haar schrik dat zoon Tijmen rustig op de kleine wieken van de 3^e watermolen zat om de grote wieken te schilderen. Hij is toch weer veilig en wel naar beneden gekomen.

De meest noordelijke oftewel de derde watermolen is gesloopt in 1966, de meest zuidelijke oftewel de eerste watermolen is gesloopt in 1968. Ze zijn weggehaald met de kraanwagen van Jan de Bruijn. Bij deze molens zijn toen ook de betonnen funderingen geheel verwijderd. Chris Post heeft in september 1974 met de nodige hulp de 2^e watermolen opgeruimd. Als tegemoetkoming mocht hij van het Waterschap het materiaal houden. Omdat de bijbehorende sloot 5 meter werd omgelegd, hoefde de betonnen ondergrond er niet uit. De betonnen bovenbak hebben ze er toen wel uit geslagen maar de onderste zware fundering zit er nog altijd in.

De sloop van de 2e watermolen leverde nog een aardig tafereel op. Een trekker van Chris Post (7 à 7,5 ton) werd in het land ervoor gezet en met een staaldraad verbonden aan de molen. Vervolgens werden de poten doorgezaagd met snijbranders. Toen er drie doorgezaagd waren, ging de molen een paar meter om en werd de trekker door het eigen gewicht teruggehaald. Bij een volgende inzet van de trekker werd de molen omgehaald. Met een doffe klap, die tot ver in de omtrek te horen was, kwam er een eind aan dit bijzondere stukje watergeschiedenis van Eemnes.

Waarom zijn de watermolens gesloopt?

Er waren twee redenen om de molens te slopen. Allereerst kwam er in die tijd een veel betere waterbeheersing in de polders ten oosten van de Meentweg.

Uitzicht op de tweede watermolen vanaf de Cors Rijkseweg in de polder. Links de contouren van het huis van Post, Meentweg 97.

Opname van de tweede watermolen tussen Meentweg 97 en 99. Deze foto is gemaakt kort voor de sloop in september 1974. (Foto Wiebe van IJken)

Ten slotte rest ons de jaarlyke lastenberekening van de drie door ons geprojecteerde windmotoren met onderbouw en alle bykosten. Behoudens kosten van vervoer der windmotoren vanaf station Baarn en van de vysele vanaf Beemster-Buiten, komt de totaalprijs der drie gemonteerde windmotoren opfl. 18.670,--
kosten van 3 funderingen, oompleet, met
hekwerk, sjuuwershup, architectuur en
deskundig toezicht by de uitvoering " 6.775,--
Totale aankoopsonfl. 24.445,--

De windmotoren kunnen op grond van de ervaring van een kleine 20 jaar afgeschreven worden in 25 jaar, dat is een afschryving, waarmede de Waterstaat in Friesland ook accoord gaat. Moet voor het geld 6% rente betaald worden, dan wordt de gemiddelde rentelaast per jaar over het geheele bedrag 3 $\frac{1}{2}$ %; in werkelykheid komt de rentelaast ongeveer hierop neer, als deze laast geegaliseerd wordt over 25 jaar; in verband met de jaarlyke dalende hoofsum is het cyfer van gemiddeld 3 $\frac{1}{2}$ % juist. Men kan, om tot gemiddelde rentelaasten te komen, de eerste jaren minder afschryven en de laatste jaren van de reeks van 25 meer.

Deel uit 'rapport betreffende bemaling van den Heinellen- en Noordpolder, te Veen' gedateerd 29 December 1922.

Door de ruilverkaveling, die tussen 1937 en 1942 is uitgevoerd, zijn de waterlopen sterk verbeterd waardoor het gemaal Eemnes het water snel kon afvoeren. Toen de watermolens in 1923 gebouwd zijn, heeft men ook de drie duikers die onder de Meentweg doorgaan sterk vergroot. Daar de molens bij weinig wind en in de nacht niet maalden, werd vaak gebruik gemaakt van de duikers, die langs de molens waren aangelegd. Dit werkte zo goed bij de lagere waterstand in de polder dat men daar vaker toe overging.

De tweede reden om tot sloop over te gaan, lag in de slechte staat waarin de molens na vijftig jaar verkeerden. De veiligheid van de omwonenden was niet langer te garanderen.

Waarom deze aandacht voor de watermolens?

Ik heb me wat nader in de historie van de drie watermolens verdiept nadat ik van Toon Wortel een bandje had gekregen waarop Anne Sepp vertelt over de installatie van de molens. Hij was één van de Friezen, die in 1923 naar Eemnes kwamen om de molens op te bouwen en te installeren. Sepp geeft zo zijn visie op allerlei situaties in Eemnes in die tijd. In ditzelfde kwartaalblad is een bewerking te lezen van het verhaal van Sepp.

Mijn dank gaat uit naar mevr. M. Mijnsen, archivaris van het Waterschap, waartoe Eemnes in die tijd behoorde. Ze verstreekte allerlei praktische gegevens uit 1923. Dank ook aan Teus Roodhart voor zijn bijdragen, zijn bemiddeling en waardevolle adviezen en op- en aanmerkingen. Chris Post, tenslotte, ben ik dankbaar voor de gegevens over de 2^e watermolen.

HANDELSMAATSCHAPPIJ
R. S. STOKVIS & ZONEN Ltd.
WERKTUIG, INGENIEURS
TECHN. AFD. 2.
ROTTERDAM, 1-16. ROTTERDAM, 29 Dec. 1922 191
LAHETERDAM, BRONNEN, BRUSSEL

B. **BEGROOTING.**

Den Haagvelgeb. Heer Baron
DEN HERR A. van Gelderen henzere

AMSTERDAM.
COMPLEX II. Oppervlakte 84 ha.

Laagst polderpeil 0,90 M beneden AP;
hoogst buitenpeil 0,60 M boven AP.
„HERCULES METALLICUS“ WINDMOTORINSTALLATIE

Begrotingen voor de Eemnesser watermolens, gemaakt in 1922.